
NEMZETKÖZI SZEMLE

Varga István

ADALÉKOK A TERRORIZMUS KÖRBONCTANÁHOZ

1985 első felében a terrorizmus új hulláma söpört végig Nyugat-Európán. Lehetetlen nem észrevenni, hogy a terrorizmus eme „új hulláma” számos vonásában eltér a korábbi években elkövetett erőszakos politikai cselekményektől. Például, a jelekből ítélve, az egyes országokban tevékenykedő terrorcsoportok tudatosan keresik az egymás közötti kapcsolatteremtés lehetőségét, akcióikat összehangolják és nem egy esetben határozott tendencia az egyesülési törekvés, amint a francia Action Directe és a nyugatnémet Vörös Hadsereg Frakció január 15-én beharangozott fúziója is tanúsítja. Más kérdés persze hogy ezek az egyesülések mennyire befolyásolják a terrorszervezetek belső életét, öntörvényeit, végül pedig, hogy ezek az egyesülési deklarációk milyen mértékben szoi-gálják a terroristáknak a hatalmi struktúrákkal szembeni taktikázását.

A nyugat-európai terrorizmus új hullámának másik vonásáról a párizsi Le Monde így írt: Most már csak arról van szó, hogy egy demokratikus rendszert akarnak destabilizálni, hogy vezetők elveszítsék hidegvérüket, mint ahogyan ezt korábban megkísérelték az NSZK-ban és Olaszországban, hanem a közös védelem jelképeit támadják...

Nyugat-Európában e közös védelem egyik legfőbb jelképe a NATO. A múlt év vége óta egyértelműen elszaporodtak azok a pokolgépes merényletek és gyilkosságok, amelyeknek célpontjai NATO-objektumok, katonai létesítmények, katonák és tisztok vagy éppen katonai megrendelésekkel foglalkozó üzletemberek.

Új mozzanat, hogy az európai közvéleményt foglalkoztató terrorcselekmények elkövetői a terroristáknak immár a harmadik nemzedékéhez tartoznak, akik viszonylagos tapasztalatlanságukat azzal ellensúlyozzák, hogy mindössze néhány tagú csoportokba tömörülnek, szigorúan tartják magukat a konspiratív szabályokhoz és egy-egy terrorista sejt a korábbi évek terrorszervezeteihez hasonlóan nem függ annyira valamely karizmatikus terrorista-vezetőtől.

A politikai sajtóban több magyarázat van a terrorizmus „reneszánszára”. Indítékait egyesek abban keresik, hogy az amerikai Pershing-2

rakéták és szárnyasrakéták nyugat-európai betelepítésének megkezdése radikalizálta a békemozgalmak szélsőséges szárnyát, amelynek tagjai terrorszervezetekhez csapódtak. Mások azoknak a táborában keresik a terrorhullám újonnan regrutálódott tagjait, akik éppenséggel ellenzik az amerikai—szovjet párbeszéd megkezdését Genfben. Ismét mások szerint az sincs kizárva, hogy a terroristák cselekedeteit — különösen ha NATO-célpontokról, vagy katonatisztekről van szó — esetenként kívülről irányítják. René Audran francia mérnökkari tábornok ez év január végén történt meggyilkolásával kapcsolatosan például — a Newsweek című amerikai hetilap szerint — illetékes francia körök figyelme a gyilkosság hátterének felderítésében bizonyos közép-keleti tényezőkre” is kiterjedt. Audran tábornok ugyanis — az Action Directe tagjai végeztek vele — a francia védelmi minisztérium külügyi osztályának igazgatójaként a külföldre irányuló francia fegyverszállítások ügyeit intézte. Beosztásánál fogva az ő kezén mentek keresztül az iraki hadimegrendelésekről, illetve az Irakba irányuló francia fegyverszállításokról szóió papírok. E gondolatmenet azt a tézist sugalmazta, hogy Audran gyilkosait olyan közép-keleti terroristák között kell keresni, akik úgymond Irán vagy Szíria érdekeinek megfelelően cselekedtek.

Mindezt azonban cáfolni látszik az a tény, hogy alig 25 perccel Audran „kivégzése” után egy ismeretlen telefonáló jelentette a párizsi lapoknak: a tábornokot az Action Directe bizonyos Elisabeth von Dyck néhai nyugatnémet terroristáról elnevezett kommandóosztaga végezte ki.

Gyilkosságok, pokolgépes merényletek, emberrablások, repülőgép eltérítések, fegyveres megtorlások... a terror, a terrorizmus megannyi válfaja. De mi is tulajdonképpen a terrorizmus és kik is a terroristák? A válasz látszólag könnyű, de csak látszólag. A nemzetközi diplomáciában általánosan elfogadott és egyetemes érvényű definíciót még a mai napig sem sikerült kidolgozni a világon. Az erre irányuló kísérletek többnyire csak „körülírását” tartalmazzák a „terrorizmus” és a „terrorista” fogalmának.

A latin „terror” szó évszázadok óta ismeretes. Olyan erőszakos cselekményt értünk rajta, amely rendszerint az ellenfél fizikai megsemmisítéséhez vezet. A „terrorista” tehát ilyen cselekmény végrehajtója. Mindez azt jelenti, hogy a terrorizmusnak politikai célja és tartalma van. Ezért úgy is fogalmazhatunk, hogy terrorizmuson egyes személyek vagy kis csoportok fegyveres erőszakot alkalmazó politikai jellegű tevékenységét értjük. Az a cél azonban, amely felé — megfelelő politikai és ideológiai töltettel — a terroristák törnek, nem szentesítheti az eszközt, a gyilkosságokat, merényleteket, robbantásokat.

A „terrorizmus” megfogalmazása azonban mégsem ennyire egyszerű. A kaliforniai Santa Monicában székelő Rand Corporation elnevezésű politikai és katonai kutatóközpont — melynek egyik legfőbb kutatási területe már évek óta a terrorizmus jelensége — egyik munkatársa, Brian Jenkins írta a *Hostage Survival* című tanulmányában: azok, akik egyes országok számára terroristák, mások előtt szabadságharcosok lehetnek.

És éppen ez az, ami mindmáig lehetetlenné tette, hogy például az ENSZ is egyetemes érvényű tételben fogalmazza meg a „terrorista”, a „terrorizmus” fogalmát. Márpedig anélkül, hogy ezt a nemzetközi jelenséget jogilag pontosan definiálnák, hatékony küzdelem sem indulhat meg felszámolásáért. Ugyanis a világon már nem egyszer volt rá példa: egyesek a „nemzetközi terrorizmus elleni harc” jelszavát arra szerették volna felhasználni, hogy nemzetközi jogi normák alapján elítéljék, lejárassák és végső soron megakadályozzák népek és népcsoportok nemzeti felszabadulását, küzdelmét az erőfölénnyel, alárendeltséggel és jogfosztottsággal szemben, a leigázott népek harcát a gyarmaturalom, a fajüldöző rezsimek, az idegen megszállók ellen.

Némely történészek szerint a terrorizmus fogalmát lehetetlenség meghatározni egyszerűen azért, mert képtelenség egyetlen fogalomba tömöríteni a terrorizmus legkülönbözőbb megnyilvánulási formáit, amelyekkel az emberiség hosszú történelme során találkozott. A terrorizmus — történelmi kategória, amelynek az idők folyamán változik a lényege és megjelenési formája. Ennélfogva, hangsúlyozzák egyes történészek, lehetetlenség a „terrorista” és a „terrorizmus” örökérvényű fogalmát megtalálni.

Abban egyetértenek a szakemberek, hogy a „terrorizmus” szó, a mai értelemben véve, először 1789-ben jelent meg a Francia Tudományos Akadémia nagyszótárának kiegészítő kötetében. „Rémuralom”, a „rémület rendszere” értelemben. A nagy francia forradalomban a jakobinusok a „forradalmi terrort” erényként emlegették. Robespierre bukása, majd vérpadra kerülése után a „terror” szónak negatív kicsengése lett, és attól az időtől kezdve bűncselekményként értelmezték.

A „terrorizmusnak” mint társadalmi jelenségnek a megfogalmazására először az 1930-as években történt kísérlet. A *társadalomtudományok enciklopédiája* című művében Hardman a terrorizmust olyan módszernek nevezte, amellyel egy szervezett csoport vagy párt, az erőszak szisztematikus alkalmazásával igyekszik elérni célját. Ilyen értelemben a terrorizmus fogalmát már elválasztották a hatalom terrorjától csakúgy mint a csöcselék részéről megnyilvánuló erőszaktól, de a tömegek lázadásától, felkelésétől is. Terrorcselekményeknek azok a tettek bizonyulnak, amelyek egyének, továbbá a hatalom helytartói vagy képviselői ellen irányulnak, azzal a céllal, hogy mint „akadályokat” eltávolítsák az erőszakot, tehát terrort alkalmazó csoport útjából.

A terrorizmus jelenségének vizsgálatakor nem szabad elfeledkezni arról, hogy a hatalmi intézmények, az állam nem mindig csak célpontja a terrortámadásoknak, hanem esetenként éppen az állam teszi gyakorlattá a terrorcselekményeket. Az állami terrorizmus kétségtelenül keményebb, ütőképesebb lehet márcsak azért is, mert monopolhelyzetben van a hatalom birtoklását illetően.

Arra is akad példa, hogy valamely terrorszervezet igyekszik átvenni az állam szerepét, kisajátítja magának ezt a szerepkört, vagy legalábbis

az állam biztos támaszának szerepében akarja feltüntetni magát. A franciaországi OAS talán a legjobb példa erre.

A marxizmus klasszikusai igyekeztek mindig különbséget tenni és pontos határvonalat húzni a „forradalmi erőszak” és a terror között. Az előbbi ugyanis az elavult társadalmi rendszer hatalmi intézményei ellen irányul, az utóbbi viszont, a terror, gyakran ártatlan emberek életét követeli. Lenin szerint tapasztalati tény, hogy az anarchista terror, mint az egyének által elkövetett merénylet, káros és ellenkező hatást vált ki. Lenin mindenekelőtt azért vetette el a terrort, mint célravezető módszert, mert meggyőződése volt, hogy a forradalmat a társadalmi osztályok viszik győzelemre és nem a mindenre elszánt összeesküvők valamely csoportja.

Nos azzal a legtöbb terrorista tisztában van már manapság, hogy cselekményeikkel közvetlenül aligha fogják kiváltani az elavult rendszer bukását, és egy új, általuk megálmodott társadalom eljövételét. A terroristák célja nem más mint provokálni, kiprovokálni a hatalmat, a hatalom intézményeit, olyan „forradalmi helyzetet” teremteni, amely esetleg alkalmas lehet a meglevő állapot megváltoztatására.

Ha a terrorcselekmények ideológiai töltetét vizsgáljuk, arra a következtetésre jutunk, hogy a terrorizmusnak háromféle megjelenési formája van: a baloldali, a szélsőjobboldali és a nacionalista indíttatású terrorizmus. Ettől a „besorolástól” eltérő az amerikai Központi Hírszerző Ügynökségnek, a CIA-nak a következtetése. *A nemzetközi terrorizmus és a terrorcselekmények mibenléte* című tanulmányában a CIA szakértői arra a megállapításra jutottak, hogy kétféle terrorizmus van: a nemzetközi és a nemzetek fölötti. A nemzetközi terrorcselekményeket eszerint olyan egyének vagy csoportok hajtják végre, akiket az államhatalom „ihletett” meg, vagy éppen az állam szolgálatában, ellenőrzése alatt állnak. A második csoportba sorolható cselekményeket autochton csoportok, tehát olyan tömörülések hajtják végre, amelyek létezése, teljesen elvonatkoztatható az államtól, egy-egy országtól, jöllehet ez még nem jelenti azt, hogy az ilyen csoportokat valamilyen módon nem támogatja valamely ország. A CIA-tanulmány szerint az utóbbi tíz évben kifejezetten növekedett a második csoportba sorolható terrorcselekmények száma. A CIA szakértői kimondatlanul is azt sugalmazzák, hogy elszaporodóban vannak az olyan akciók, amelyek mögött bizonyos országok — hogy mely országok, aligha szorul magyarázatra — állnak, amelyek felforgató és diverziós cselekedetekre használják fel a szélsőséges csoportokat.

Több gyengéje van ennek a CIA-tanulmánynak. Mindenekelőtt az, hogy meg sem kísérli feltárni a terrorizmus szociális, politikai hátterét, azokat az okozati összefüggéseket, amelyek az osztálytársadalomból adódnak. A terrorizmus okait a tanulmány az ipari társadalmak, a technikai civilizáció adottságaiból vezeti le. Ennek a tézisnek a tarthatatlansága a legkirívóbb, amikor egyenlőségjelet tesz a terrorizmus és az autochton felszabadítási és forradalmi mozgalmak közé. Más szóval

tagadja a forradalmi tömegmegmozdulások autochton jellegét, és mindenemű haladó mozgalom, megmozdulás létrejöttében, kialakulásában „kommunista beszivárgást” gyanít, külső beavatkozást lát, ami ennél fogva „illegálisnak” minősítendő, következésképpen mint „terrorisztikus” cselekményt meg kell bélyegezni, elkövetőit, vagy részeseit üldözni kell. Lényegében az ilyen megközelítési módban rejlik a magyarázata annak is, hogy Nyugaton a terroristaellenes intézkedések a baloldali és szélsőbalos csoportokra sújtanak le leginkább, miközben a szélsőjobboldali és profasiszta csoportok sok esetben háborítatlanul megbújhatnak.

Azok, akik a felszabadítási és forradalmi megmozdulásokban „kívülről jött” kommunista „ügynökök” kezét látják, és a haladó társadalmi erők harcát egyszerűen terrorizmusnak minősítik, alapjában véve elvitatják a szolidaritás elvét, azt a jogot, hogy országok, mozgalmak és pártok szolidaritást vállalhatnak az elnyomott népekkel, társadalmi osztályokkal.

Mindennek az a közvetlen következménye, hogy egyrészt mind a mai napig nem sikerült a világon egységes megfogalmazást találni a terrorizmusra, másrészt, hogy a terrort illetően sok esetben kettős mércét alkalmaznak és minden egyes terrorcselekményt annak alapján bírálják el, hogy árt-e vagy sem egy-egy ország érdekeinek. A legtalálhatóbb példa erre az a magatartás, ami egyes nyugati országokban a jugoszlávellenes emigráció fasiszta terroristáival kapcsolatosan megnyilvánul. Ezek a terroristák egy-egy bűncselekmény elkövetése esetén is csak akkor kerülnek bíróság elé, ha történetesen a fasiszta terroristáknak menedéket nyújtó országok érdekei kerülnek veszélybe.

És ha már a szélsőjobboldalról, a fasiszta terroristákról van szó, hadd jegyezzük meg, hogy napjainkban az NSZK-ban körülbelül 300, Olaszországban 20, Spanyolországban pedig 100 újfasiszta és militarista szervezet működik. Mindamellet ezek az újfasiszta szervezetek nem tudnak jelentősebb tömegeket mozgósítani, és ebben a történelmi tapasztalatnak nagy szerepe van.

A nyugat-európai terrorcselekményekben elsősorban a szélsőbaloldali vagy még inkább álbaldali csoportok a meghatározók. Ezek egyik „főideológusa”, a brazil Carlos Marighella. A *városi gerillahadviselés kézikönyve* című brosúrájában, amelyet 1970-ben, pár hónappal meggyilkolása előtt írt, egyebek között ez olvasható: „A terrorista megnevezésnek manapság már nincs olyan pejoratív értelme, mint régebben. Terroristának lenni, minden ember számára tisztességes dolgot jelent, mert fegyverrel a kézben harcolhat a szégyenteljes katonai diktatúra és annak borzalmai ellen.” Könyvében a brazil terrorista, arról írt, hogy mindekelőtt „az észak-amerikai kémekre, a diktatúrák ügynökeire, a rendőrség pribékjeire, a fasisztákra, rendőrügynökökre és provokátorokra” kell a legkíméletlenebbül lecsapni.

Marighella nevét és „főművét” azért említettem meg, mert bűnügyi szakértők máig is őt tartják a „gerilla-hadviselés” és a terroristák legfontosabb stratégiájának. A figyelem reá és még néhány szélsőbaloldali ideológusra akkor terelődött rá, amikor a nyugat-európai országokban

szerveződő terroristaellenes osztagok, csakúgy mint a már említett kaliforniai Rand Corporation szakértői felismerték: ahhoz, hogy sikerrel vegyék fel a harcot a terroristák ellen, meg kell ismerni őket, módszereiket, gondolkodásmódjukat, a szociális hátteret, életmódjukat, egyszóval mindent, ami velük kapcsolatos. Ennek köszönhető, hogy napjainkra többé-kevésbé kirajzolódott a terrorista „portréja”, és nagyjából a terrorizmus „kórbonctana” is elkészült.

A terrorakciók előkészítése és „kivitelezése”, a politikai erőszak folyamatos és szisztematikus kidolgozása jól működő szervezetet feltételez. A vizsgálatok során bebizonyosodott, hogy a terrorakciókat manapság már rendszerint úgy készítik elő, mint valami összetett hadműveletet, amelyet a legapróbb részletekre is kiterjedő felderítő munka előz meg. A terroristák a legkülönbözőbb információkat gyűjtik össze a kiszemelt áldozatról, célpontról. Tanulmányozzák — mint Aldo Moro, az Olasz Kereszténydemokrata Párt néhai elnöke vagy Hans-Martin Schleyer, a nyugatnémet Gyáriparosok Szövetsége ugyancsak elrabolt és meggyilkolt elnöke esetében történt — szokásaikat, szem előtt tartják mozgását, mi több, átlapozzák az áldozatok múltjáról szóló életrajzokat, dokumentumokat is. 1976 és 1977 telén például a nyugatnémet Vörös Hadsereg Frakció, a RAF egyik tagja szorgosan eljárógatott a Kieli Gazdasági Intézetbe, ahol a vezető nyugatnémet nagyiparosokról, közöttük Schleyerről gyűjtötte az információkat.

A terroristák az egybegyűjtött információk alapján dolgozzák ki a támadás tervét, jelölik ki annak helyét és időpontját. Ezzel párhuzamosan folyik az akciókhoz szükséges felszerelések: revolverek, korszerű automata fegyverek, robbanószerek, hamisított dokumentumok, álruhák, gépkocsik beszerzése, a rejtett menedékhelyek kijelölése, előkészítése és természetesen a mindehhez szükséges pénz előteremtése. Az akciók alapos előkészítéséből következik, hogy a terrorszervezetek tagjai csak nagyritkán rögtönöznek, hisz ez esetben még inkább kockáztatják vállalkozásuk sikerét, életüket. A szervezett terror kemény előkészítő munkát, szilárd fegyelmet követel.

Az olasz Vörös Brigádok egyik körlevele, amelyet miheztartás végett tagjaihoz intézett, pontos utasításokat tartalmaz például arra, hogy a szigorú illegalitásban tevékenykedő terroristáknak hogyan kell megválasztaniuk szálláshelyeiket. Eszerint: minden búvóhelyet, tehát lakást is gondosan kell kiválasztani valamely munkásnegyedben. A háztulajdonos lehetőleg ne lakjon ott. A szobák legyenek szerények, tiszták, megfelelően berendezettek. Kívülről nyújtsanak tisztas, szokásos látványt: függöny, lámpa, névtábla, virágos erkély. Az ajtóra mindemellett fel kell szerelni a különleges zárat. Kötelező a rendes öltözet, ne látsszanak hippinek, naponta kell borotválkozni, a haját rendben kell tartani. Az utasítás a továbbiakban meghagyja, hogy a „harcosnak”, akinek a szervezet használatra „utalta” ki a bérelt lakást, első és egyik legfontosabb dolga, hogy megfelelő öltözködésével, szokásával, járás-keelésével kialakítson valamilyen (természetesen előre meghatározott) személyisé-

get. Ha mondjuk a lakásadónál a FIAT munkásaként jelentkezett be, akkor abban az időben kell eltávoznia otthonról és hazatérnie, mint az autógyári dolgozóknak. Ha pedig történetesen „kisiparosról” van szó, akkor reggel nyolckor kell „munkába” mennie, déltájt haza kell térni „ebédelni”, majd a kialakult szokásoknak megfelelően ismét munkába kell mennie. A brigádtagoknak „kedveseknek és bizalomkeltőeknek kell lenniük a szomszédok iránt”, ugyanakkor azonban feltétlenül szükség van a tartózkodó magatartásra is, tehát semmi bizalmaskodás a szomszédokkal. A női brigádtagoknak a háziasszony szerepét kell játszaniuk. Tilos a környékbeli üzletekben vásárolni, a közeli vendéglőkbe járni, hangos rádiózással zavarni a szomszédokat. Az akciókhoz szükséges felszereléseket, a fegyvereket, hamisított okmányokat, kofferben kell őrizni az ajtó közelében, hogy kéznél legyen, ha menekülni kell. A lakásban időnként alapos takarítást kell végezni, és el kell távolítani a feleslegessé vált, veszélyes, kompromittáló holmikat, okmányokat.

Hogy mennyire nem „semmitmondó” dolgokról és holmikról van szó, bizonyítják azok a helyszínelések, amelyeket Olaszországban és az NSZK-ban is végez a rendőrség, és a házkutatások során esetenként korszerű villanyírógépeket, elektronikus lehallgatókészülékeket, tranzisztoros adó-vevőt, nemritkán olyan hangszigetelt szobát találtak, ami elraboltt személyek fogvatartására szolgált, de volt már arra is eset, hogy a terroristák rejtkehelyén infravörös fényre érzékeny föld-levegő rakétát és más eszközöket találtak.

Mindebből következik, hogy a „forradalmi lelkesedésen” túlmenően a terroristáknak komoly fegyverismeretre is szükségük van, arról nem is beszélve, hogy el kell sajátítaniuk az emberrablás módszereit, a gépelterítés szabályait, érteniük kell az okirat-hamisításhoz.

A már említett Carlos Marighella — egyébként egy ideig a Brazil Kommunista Párt Központi Bizottsága Végrehajtó Bizottságának, tehát a párt vezető testületének volt a tagja, majd kilépett a pártból és a Sao Paolóban meg környékén tevékenykedő szélsőbaloldali gerillamozgalom egyik vezetője lett, majd 58 éves korában a rendőrséggel való összecsapásban életét vesztette — *A városi gerillahadviselés kézikönyve* című művében, amelyet bűnügyi szakértők a terroristák kiskatéjának tartanak, azt írta, hogy a városi gerillának (Latin-Amerikában többnyire ezt a szót használják a terroristák megjelölésére) jó testi erőnlétben kell lennie. Keményen kell elviselnie a fáradtságot, éhezést, forróságot, nagy türelmet és önmegtartóztatást kell tanúsítania, hidegvérűnek és nyugodtnak kell lennie. Hogy mindebben edzett legyen, hosszú sétákat kell tennie, és kívánatos, hogy hegymászótúrákon, táborozásokon, vadászatokon vegyen részt, karate-tanfolyamokra járjon. Feltétlenül tudnia kell gépkocsit és motorcsonakot vezetni, sőt még repülőt is, és alapvető ismereteket kell szereznie az elektronika tudományából.

Marighella a legnagyobb bűnnek nevezi, ha a gerillák vagy terroristák tapasztalatlanok, vagy dicsekvők, hiúak, lebecsülik az ellenfelet, türelmetlenek, lobbánékonyak és nem cselekszenek megfontoltan.

A bűnüldöző szerveknek bőséges adatok állnak rendelkezésre ahhoz, hogy „megrajzolják” a terroristák portréját, de ez a portré hamis lehet, ha nem veszik figyelembe, hogy egy-egy országban milyen közegből, mely társadalmi rétegekből regrutálódnak a jelenség részesei. Például figyelmet érdemel az a portré amelyet a „tipikus terroristáról” rajzoltak meg az NSZK-beli Baden-Württemberg tartomány rendőrségi szakértői, komputerek segítségével.

„... Koruk 20 és 34 év közötti. Öltözködésük konzervatív ugyan, de hangsúlyozottan elegáns. Parókák, álbajuszok és szakállak, szemüvegek segítségével gyakran változtatnak kinézésükön. A legtöbbször a külvárosokban bérelnek lakást. Lakásfoglaláskor ragaszkodnak a garázshoz, azonnal kicserélik a zárat és a lakbért több hónapra előlegezik. A nevüket nem függesztik ki a bejárati ajtóra, kerülik a kapcsolatot a szomszédokkal, senkit sem engednek be a lakásba. Rendszertelen időközönként hagyják el a lakást, nem érkezik számukra semmilyen posta, látogatóik kizárólag éjszaka vannak. A vendégek nem gyújtanak villanyt a lépcsőházban, megbeszélte csengőjeleket adnak, gépkocsijaikat az ország különböző vidékein regisztráltatják...”

Ez a portré a Hans-Martin Schleyer nyugatnémet nagyiparos meggyilkolását követő országos hajsza napjaiban készült, amit néhány kiegészítő adattal toldottak meg, például azzal, hogy a „terroristák gyakran hivatalnokoknak tűnnek, nyakkendőt, szemüveget viselnek, a nők pedig szinte mindig szoknyát és blúzt hordanak, így gyakran békés háziasszonyoknak néznek ki”.

Csak hogy ez a portré hamisnak bizonyult. Tanúsította ezt az a rengeteg téves hívás is ami a rendőrséghez befutott, hisz a 20 és 30 év közötti német fiatalok milliói feleltek meg annak a leírásnak, amit a baden-württembergi rendőrség számítógépe adott meg. Persze a mai terroristát még kevésbé szabad és kell úgy elképzelni mint egy „szakállas, eszelős tekintetű, fiatalembert, akinek vérben forognak a szemei és felöltöje alól géppisztoly csöve kandikál ki, az övéen pedig kézigránatok lógnak”.

Ez utóbbihoz közel áll az a leírás, ami évekkal ezelőtt volt olvasható az US News and World Report című amerikai hetilapban. Eszerint a terroristák „fiatal, fanatikus marxisták vagy anarchisták, akik gyakran a középosztályból kerülnek ki, és korábban valamely egyetemista vagy baloldali szervezetekben tevékenykedtek”.

Valóban elterjedt nézet, hogy a terroristák főleg középosztálybeli közegből regrutálódnak, az egyetemistáknak abból a rétegéből, amely erkölcsileg és szakmailag csalódott a társadalomban. Tény azonban az is, hogy sok munkásfiatal is radikalizálódhat, főleg azok közül, akik egy-egy szakma kitanulása után nem tudnak elhelyezkedni. Faragó Jenő *Az olasz helyzet* című könyvében érzékletes képet fest az olasz városok 1977-es és 1978-as utcaképeiről: a tereken, a bárókban lődörgő munka nélküli fiatalok, a szülőktől kapott zsebpénz segítségével próbálják elűrni idejüket. Nincs szervezett erő, amely összefogná őket, amely célt,

értelmet adna napjaiknak, ezt csak a mindennapos munka, a munkahelyi közösség adhatná meg.

De ott vannak még a társadalmon kívülrekedtek százezrei, a félproletár és lumpensorsba sodródottak, a közönséges bűnözés világában élők, a börtönből szabadultak, akiknek megkapaszkodását a polgári életben szinte lehetetlenné teszi a munkanélküliség. Százezrek tartják fenn magukat a legkülönbözőbb tisztességtelen üzletekkel, manipulációkkal, a kábítószer-kereskedelemtől a hamis dokumentumok árusításán keresztül a csempészésig.

Az általános válság (még mindig Olaszországról van szó) még jobban felszínre hozza a sok társadalmi igazságtalanságot, az egyenlőtlenségeket, a gazdagság és a szegénység kiáltó ellentéteit. Sorra napvilágra kerülnek a harmincesztendős kereszténydemokrata kormányzás vétkei, a vezetők korruptségának bizonyítékai. A kiábrándulás hulláma söpör végig Olaszországon, milliók csalódnak a valamikor szentnek és öröknek hitt emberi és társadalmi értékekben.

Rognoni, volt olasz belügyminiszter 1981-ben így nyilatkozott: ahol szociális feszültségek vannak, ott elterjedhet az erőszak kultusza, bár hiba lenne a terrorizmust a szociális konfliktusok szükségszerű következményeként beállítani. A terrorizmus legyőzéséhez különösen fontos egyetértésre jutnunk a fiatalsággal. Törödnünk kell azokkal, akiket az a veszély fenyeget, hogy alámerülnek, és terroristává lesznek.

Rognoni szavaiban kissé mintha Herbert Marcusnak, a német származású, de Kaliforniában letelepedett filozófusnak a szavai csengnének vissza. Marcuse, akinek tanai az 1960-as és 1970-es években nagy hatást gyakoroltak a nyugat-európai ifjúságra, úgy vélte, hogy a technikai fejlődés olyan helyzetet teremtett a legfejlettebb nyugati országokban, hogy a munkásosztály szövetségre lépett a tőkésekkel, a nagyiparos réteggel. A munkásság ezért már nem forradalmi beállítottságú és legkevesbé gondol a tőkés társadalom megdöntésére. „Azok az emberek, akik korábban a társadalmi változások erjesztői voltak, most a társadalmi összefonódás élesztőivé váltak” — hangzott Marcuse egyik tétele, amiből *Egydimenziós ember* című könyvében az alábbi következtetésre jutott: „a forradalom zászlaját a kívülállóknak kell magasra emelniük”. Arra a kérdésre, hogy kik ezek, Marcuse válasza az volt: azok, akiket a rendszer a perifériára szorított, mert képtelen foglalkoztatni őket, illetve azok, akiket bőrük színe miatt üldöznek. Ide tartoznak a fejlődő országok kizsákmányolt tömegei is, de a fejlett országokban élő diákok is, akik elvetik a nyugati fogyasztói társadalmat. Marcuse azzal adta a lovat a lázongó, az amerikaiak vietnami háborúját bíráló, a tőkés világ értékrendjét és a hamis kispolgári tudatot elvető nyugati diákság alá, hogy helyeselte lázadásukat, és azzal tüzelte őket, hogy ők a társadalmi haladásért vívott harc élcsapata, az „emberiség haladó erőinek lelkiismerete”, akiknek az a küldetésük, hogy a forradalmi felkelésre vezessék a szegényeket és a tudatlanokat. És ha ebben a harcban a legális eszközök kudarcot vallanak, folyamodjanak illegálisakhoz.

A terrorizmus jelenségét vizsgáló bűnügyi szakértők és szociológusok, pszichológusok egyaránt megállapítják, hogy az utóbbi másfél évtized legfontosabb nyugat-európai terrorszervezeteinek tagjai többségükben valóban a középosztályhoz vagy a társadalom felsőbb rétegéhez tartoztak, zömükben egyetemekre jártak. Ez volt a helyzet a nyugatnémet Baader—Meinhof csoport esetében, és a Vörös Brigádok tagjainak származását illetően is. Bebizonyosodott például, hogy a Vörös Brigádok tagjainak származását illetően is. Bebizonyosodott például, hogy a Vörös Brigádok tagjainak többsége jómódú családok gyermeke, zömmel az egyetemi diáksághoz tartozik, vagy tartozott és többnyire társadalomtudományi szakokon tanult.

Az egyetemi fiatalság Marcuse által megfogalmazott „társadalmi elhivatottságának” és „forradalmi küldetésének” hangsúlyozása — ami egyet jelentett a munkásosztály erejének és társadalmi tudatának elvitatásával, mi több tagadásával — főleg az 1960-as években kezdett tért hódítani. Előzménye pedig az volt, hogy — miközben a gazdasági konjunktúra eredményeként a nyugati munkásság helyzete viszonylag javult, ennek velejárójaként „lanyhult a munkásság forradalmi töltete” és tompult az „osztályharc éle” is. Latin-Amerikában kudarcot vallott az az alapvetően hibás nézet is, amely a parasztságban látta a forradalom vezető erejét. Az argentin származású és a kubai forradalomban legendás hírnevet szerzett Che Guevarát és csoportjának tagjait Bolíviában megölték. Tömegbázis hiányában tehát elbukott a kezdeményezés egy kubaihoz hasonló népi fegyveres felkelés kirobbantására. A sikertelen bolíviai akcióból Che Guevara harcostársa, a francia Régis Debray, akit Guevara 1967-ben történt meggyilkolása után mint forradalmárt hosszú börtönbüntetésre ítéltek, de három év után kiengedték, azt a tanulságot vonta le, hogy „a megbízatás a vezető szerepre a diákoknak és a forradalmi értelmiségieknek adatott meg, és nekik kell kezdeményezniük az osztályharc legmagasabb rendű formáját”.

Persze azonnal hangsúlyoznunk kell, hogy nem lehet szoros párhuzamot vonni a Franciaországon, Olaszországon és az NSZK-án az 1960-as évek végén végigsöprő diákmegmozdulások és a terrorizmus között. Már azért sem, mert Olaszországban például a Vörös Brigádok csak 1972 után, a Fegyveres Proletárosztagok pedig 1974 után jelentkeztek először terrorakciókkal. De a diáklázadások és a terrorszervezetek között azért sem vonható egyértelmű párhuzam, mert bár a diákmegmozdulások baloldali ihletésűek voltak, a terrorcselekményeknek csak egy része írható szélsőbalos jelszavakat hangoztató szervezetek számlájára, másik részüket szélsőjobboldali, profasiszta vagy éppen olyan nemzeti törekvésekből táplálkozó szervezetek követték el, mint a baszk ETA, az északír IRA, az örmény ASALA, a palesztin Fekete Szeptember stb.

Viszont az is tény, hogy Marcuse, Régis Debray, Che Guevara nézetei, nemkevésbé a nyugat-európai diákzavargások kirobbanása és elfojtása a nyugati értelmiségi réteg, főleg a fiatalabb nemzedék, egy ha mégoly vékony rétegének a radikalizálódását eredményezte, és közülük jelen-

tékeny számban csapódtak a különböző szélsőbaloldali szervezetekhez, kisebb csoportjuk viszont arra a következtetésre jutott, hogy illegális sejtekbe kell tömörülni. Közülük verbuválódtak azután az 1970-es évek terroristái.

Olaszországgal kapcsolatosan gyakran szokták mondani, hogy ebben az államban mindennapossá váltak a terrorcselekmények. Mindez nem meglepő, ha tudjuk, hogy a statisztikák szerint hetvennél is több terror-szervezetet tartanak nyilván, hatvan-egynéhány szélsőbaloldali, tíz-egynéhány pedig szélsőjobboldali, fasiszta. Közülük a legismertebb a Vörös Brigádok, az Első Vonal, a Kommunizmusért Harcoló Munkások, a Fegyveres Proletárosztagok, a szélsőjobbon pedig az Olasz Szociális Mozgalom, az Új Rend, az Ifjúsági Front, a Forradalmi Nemzeti Igazságszolgáltatás, a Nemzeti Élcsapat stb. A „fekete” és a „vörös” terrorizmus közös vonása, hogy mindkettő a fennálló olasz társadalmi rendszer erőszakos megdöntésére törekszik. Közös tehát a cél és a megvalósításához szükséges eszköz is. De az erőszak végső célja már eltérő: az újfasiszta terroristák egy fasiszta típusú diktatúra létrehozására törekszenek, a szélsőbaloldali terrorizmus pedig az erőszak kiprovokálására, arra számítva, hogy a tőkésállam önkénye olyan, a népre nehezedő és túrhetetlen nyomássá változik, ami egyszerűen kiváltja a munkásosztály felkelését és létrejön az új társadalmi rend. E célból a Vörös Brigádok például azt hangoztatják, hogy az osztályellentéteket fegyveres szembenállássá, fegyveres harccá kell változtatni. A Vörös Brigádok legújabb stratégiájának lényege, hogy a fegyveres és többé kevésbé autonóm csoportokat egy olyan egységes és harcias pártba tömörítsék, amelynek szilárd politikai és katonai stratégiája van.

Olaszországtól eltérően az NSZK-ban a legtöbb terrorszervezet, de elsősorban a Vörös Hadsereg Frakció, a Forradalmi Sejtek, vagy a Június 2-a Mozgalom a társadalmi bázistól elszigetelten, kommandók módjára cselekszik. Célpontjuk is „szakosítottabb”, mint az olasz terroristák esetében: a néhai Baader—Meinhof csoport, mint a terroristák első nemzedékének, majd az őket követő második és a mostani immár harmadik nemzedéknek a célpontjában a nyugatnémet államhatalmi szerveket megtestesítő személyiségek, továbbá amerikai katonai támaszpontok meg tisztek és végül NATO-bázisok állnak. Ideológiájuk: harc az állam, a rendőrség, a tőke, a társadalom ellen. Ulrike Meinhof nem sokkal halála előtt egyik „programadó” írásában ezeket vetette papírra: egy új, nemzetközi szinten szerveződő fasizmus hatalomra kerülését csak gerillaharc-csal lehet megakadályozni. Ennek az új fasizmusnak — Meinhof szerint — a szociáldemokrácia az eszköze Nyugat-Európában, és ez a szociáldemokrácia az amerikai tőke hegemoniájának alárendelt német imperializmus erejére támaszkodik. Egy másik jelmondatuk: meg kell semmisíteni az imperializmust katonailag nemzetközi méretekben. A nyugatnémet terroristák röpiratai szerint a „hatalom arcába kell csapni”, terrorcselekményekkel kell „mozgásba hozni a tömegeket” és ehhez biztosítani a nemzetközi szolidaritást. A „forradalmároknak” íel

kell rázniuk a „közömbös, a kizsákmányolásba beletörődött munkásokat”. A nyugatnémet szélsőbaloldali szervezetek időnként meg-megújuló terror-támadásaival párhuzamosan kezdtek feléledni az újfasiszta csoportok is

Latin-Amerikában Che Guevara bolíviai vállalkozásának kudarca és a kolumbiai valamint perui gerillamozgalmak letörése után a harc súlypontjába a nagyvárosok kerültek. A legtipikusabb példát az uruguayi MLN mozgalom, közismertebb nevén a tupamarók szolgáltatták. Az 1960-as évek elején hallatnak magukról először. Tevékenységük csúcspontját 1969-ben érték el, akkor becslések szerint 3 ezer állandó tagja volt szervezetüknek. Támadásaik középpontjában kezdetben a külföldi tőkeérdekeltségek álltak, majd a rendőrök és börtönök, továbbá bankok elleni támadások. Uruguayt, illetve a tupamarókat gyakran szokták példaként említeni, ha arról van szó, hogy a terror terrort, sőt diktatúrát szül. A baloldali tupamarók sorozatos támadásai ugyanis jobboldali katonai diktatúrához vezettek Uruguayban. De Argentína példáját is említhetnénk. Isabella Peron elnökhasszonyt éppen a hihetetlen méreteket öltő terrorhullámra, a fegyveres politikai leszámolások megakadályozására hivatkozva fosztotta meg az 1970-es évek derekán hatalmától a katonai junta, amelynek rendcsinálása emberek ezreinek eltűnéséhez, rejtélyes tömegsírok megjelenéséhez vezetett.

Eddig szinte kizárólag csak olyan terrorszervezetekről szoltunk, amelyeknek tevékenységét szélsőséges ideológiai irányzatok tartják mozgásban. Nem ez a helyzet az észak-ír IRA, a baszk ETA vagy néhány szélsőséges palesztin, illetve siita fegyveres terrorszervezet esetében. Valamennyiükre az a jellemző, hogy nem ideológiai, hanem etnikai, tehát nemzeti célok vezérlik. Európában az IRA a legrégebbi és legjobban szervezett terrorcsoport. A nyolcszáz éves észak-ír probléma lényege az ír népesség több évszázados angol elnyomatása, amit a vallási különállás is súlyosbított. Az írek fegyveres önvédelmi alakulata, az Ír Köztársasági Hadsereg — IRA — az 1960-as évek derekán kettészakadt: egyik szárnya a politikai jogok és a törvényesség tiszteletben tartásával szeretné keresztülvinni Észak-Írország és az Ír Köztársaság egyesülését, a másik szárny viszont — amelynek tagjait provóknak neveznek — a fegyveres terror eszközehez nyúl azzal a közvetlen céllal, hogy távozásra kényszerítse az 1969-ben Észak-Írországba vezényelt brit katonákat. Az IRA tagjai 1969 óta 2400 katonát és polgári személyt gyilkoltak meg.

A baszkok önrendelkezési harca szintén több évszázados múltra tekint vissza. A baszk terrorizmus kialakulásának előzményei viszont az 1950-es évekre nyúlnak vissza. A spanyolországi francoista terrorral szembeni ellenállás ugyanis 1953-ban kezdett kialakulni, de a diktatúrával szembeni keményebb fellépést hirdető szárny — Baszkföld és Szabadsága, ETA néven — csak 1959-ben alakult meg, és első szabotázsakcióját 1961 júliusában hajtotta végre. Vonatot siklattak ki. Azóta szinte megszámlálhatatlan akciót hajtottak végre és a baszk terroristák lényegében Franco halála, a francoizmus bukása után, a demokratizálódó Spanyolországban is folytatják tevékenységüket teljes önrendelkezést kö-

vetelve. A baszk szélsőségesek fegyveres akciói jelentette veszélyt a Spanyol KP így fogalmazta meg: Spanyolországban a terrorizmus a pucscizmus legfontosabb támasza, amely veszélybe sodorhatja a demokratikus rendszer megszilárdulását.

Ma már világos határvonal húzható a Palesztin Felszabadítási Szervezet nemzeti felszabadító harca és ennek a küzdelemnek sehova sem vezető, káros és visszataszító módszere, a terrorizmus között, amelyet egyes szélsőséges palesztin csoportok folytatnak. A PFSZ ma már nemzetközileg 1974 óta az ENSZ által is elismert felszabadítási szervezet, amelynek fegyveres osztagai az izraeli hadsereggel, és nem a polgári lakossággal veszik fel a harcot, miközben tevékenysége mindinkább diplomáciai síkra terelődik. Ennek tudható be, hogy a PFSZ Arafat vezette derékhada mindinkább hajlik egy tárgyalásos, politikai megoldás felé.

A palesztin terrorizmus viszont az, amikor Izraelben vagy azon kívül a békés lakosságot, a harcokban részt nem vevő embereket támadnak meg, autóbuszokat robbantanak fel, repülőgépeket térítenek el, zsinagógák, polgári intézmények, diplomaták ellen szerveznek akciókat. Palesztin terroristák először 1968-ban térítettek el egy Rómából induló izraeli utasgépet, ezt számos más követte. A legrosszabb emléké a Fekete Szeptember nevű palesztin terrorszervezet, amelynek tagjai háromtagú csoportokra tagolódva szigorú illegalitásban tevékenykednek. A Fekete Szeptember terroristái álltak 1972-ben a müncheni olimpián az izraeli sportolók ellen végrehajtott támadás és 1976-ban az entebbei repülőtéren véget ért gépeltérítés mögött. Egy másik csoportnak, bizonyos Abu Nidal embereinek tulajdonítják a bécsi zsinagóga elleni 1981-ben elkövetett merényletet.

A palesztin terrorizmust tápláló források közül csak néhányat említünk meg: a palesztin népnek mindmáig nincs egy darab földje, amit magáénak mondhatna. A másik, hogy Izrael nem tűr meg maga mellett egy önálló palesztin államot. Végül, az arab államok nagy többsége mindmáig nem ismeri el Izrael állam létét.

*

Aldo Moro a Vörös Brigádok kezében van, de kinek a kezében van a Vörös Brigádok? — a kérdés nagyon gyakran elhangzott 1978 drámai heteiben, amikor az olasz közvélemény figyelmét a Kereszténydemokrata Párt 61 éves korában elrabolt elnökének tragikus sorsa kötötte le. Akkoriban és azóta még néhányszor, például 1981-ben majd az utóbbi hónapokban, szélteben-hosszában elterjednek olyan hírek, amelyek szerint a Vörös Brigádok, de más terrorszervezetek is, mint például a nyugat-német Vörös Hadsereg Frakció, a RAF, továbbá a francia Action Directe vagy a belga CCC — a Kombattáns Kommunista Sejtek és más csoportok olyan hálózatnak a „meghosszabbított keze”, amelynek valahol külföldön van az „agyközpontja” és amely egy jól kitervelt, hosszú távú stratégia keretében utasítja az alárendelt szervezeteket egy-egy akció

végrehajtására. Ennek az állítólagos központnak a holléte attól függ, hogy ki milyen ideológiai megközelítésben vizsgálja a kérdést. Amíg ugyanis a nyugat-európai baloldal a nemzetközi jobboldalt, a Fekete Internacionálét vádolja azzal, hogy baloldali fedőneveket viselő szervezetek útján szeretné megtorpedózni a kommunisták és más baloldali pártok kormányba kerülését, addig a jobboldal „nemzetközi kommunista összeesküvéssel” riogatja a nyugati országok közvéleményét, mondván hogy a vörös álarcban robbantgató, lövöldöző terroristák vezérkara „Moszkvában, Líbiában vagy éppen Kubában székel” és az összehangolt terrorcselekményekkel tulajdonképpen a nyugat-európai helyzetet szeretnék destabilizálni és előkészíteni a talajt egy „baloldali fordulathoz”

Úgy tűnik, a terrorszervezetek nemzetközi együttműködése tény. Anál nehezebben bizonyítható azonban, hogy a terrorszervezeteket „kívülről” irányítják, hogy a terroristák soraiba idegen hatalmak kémelhárító szervezetei is beépítették tagjaikat, és ily módon, ha közvetve is, szolgálataukba állították őket. Mindenesetre megjelent egy új fogalom, az euroterrorizmus. Létezését a polgári sajtó egyebek között azzal igyekszik bizonyítani, hogy ez év januárjában bejelentette egyesülését a francia Action Directe és a nyugatnémet Vörös Hadsereg Frakció, továbbá hogy tavaly szeptemberben titkos találkozót tartottak a baszk ETA, a francia Action Directe, az ír Sinn Fein, a korzikai FLNC képviselői. A terrorszervezetek szövetkezésének, de legalábbis egymáshoz való közeledésének bizonyítékát látják abban is, hogy a legújabb nyugat-európai terrorhullám célpontjai NATO-intézmények, támaszpontok, létesítmények, NATO-tisztek, katonák.

A kapcsolatterelésben és együttműködésben a jobboldal ultrái sem maradnak el. Gerhart Baum, volt nyugatnémet belügyminiszter jelentette ki évekkal ezelőtt, hogy a nyugatnémet neonáci csoportok kapcsolatban állnak a hasonló belga, brazil, dán, francia, brit, osztrák, svájci, spanyol és amerikai tömörülésekkel. A Fekete Internacionáléba pedig olyan kifejezetten nemzetközi újfasiszta szervezetek tömörülnek, mint az Európai Rend, az Európai Nemzeti Párt, a Nemzeti Szocialisták Világszövetsége stb.

Az újabbkori terrorizmus története 15—20 éves múltra vezethető vissza. Ez idő alatt a terrorcselekmények számos új, eddig ismeretlen válfaja alakult ki. A pokolgépes merényletek, emberrablások, repülőgépelérítések, utcai fegyveres támadások sora olyan új terrorisztikus jelenséggel bővült, mint az öngyilkos kommandók gépkocsis bombamerényletei a Közel-Keleten. Az új módszerek mellett új eszközök is megjelentek a terroristák kezében, mint 1981 szeptemberében, amikor a RAF tagjai Heidelberg közelében már nem is revolverrel, vagy géppisztollyal támadtak Frederick James Kroesen tábornokra, a Közép-Európában átlomásozó amerikai erők főparancsnokára, hanem páncéltörő gránáttal. Nem rajta múltott, hogy élve megúsza. A terroristák két gránátja közül az egyik a tábornok kocsija mögött robbant, a másik pedig a csomagtartót szelte le. Tapasztalatlanság? Egyelőre még az, de meddig?

Összefoglalóm nem íródott a teljesség igényével. A terrorizmus jelenségének, hátterének, az okozati összefüggéseknek néhány mozzanatára igyekeztem rávilágítani. Számos terrorszervezet — mint a japán Vörös Hadsereg, az örmény ASALA, a török Szürke Farkasok, az indiai szikhek illegális erőszakszervezete vagy a perui Fényes Út — akcióinak, ideológiájának közelebbi tanulmányozásával még teljesebb lehetne az összkép. Ehhez az összképhez, a terrorizmus kórbonctanának még hitelesebb ábrázolása, az összefüggések teljesebb megvilágítása érdekében még számos politikai merénnyel, vagy merényletkísérlettel kapcsolatos és mindmáig megválaszolatlan, vagy nem eléggé tisztázott kérdésre kellene magyarázatot találni (például Popieluszko lengyel pap meggyilkolása, vagy a pápa elleni gyilkossági kísérlet).

Am a terrorizmus nem lenne az ami, bizonyosfokú titokzatosság, némi misztikum nélkül (egy amerikai szóvivő a Szent Háború nevű mohamedán terrorszervezetről: senki sem tudja biztosan milyen szervezet is ez, márpedig fantomszervezetek ellen semmit sem lehet tenni). A titokzatosság és a misztikum is csak azoknak lehet érdeke, akik — mint a terroristák esetében — az önnönmaguk által választott erőszakcselekményekkel, mint öncélú tettekkel manipulálják a közvéleményt, vagy azoknak, akik a terrorizmussal mint módszerrel lényegében a saját stratégiai céljaikat leplezik.

Holdfény, 1968. (fotó: A. J.)